

Vjera nevjernika i kušnje vjernika

Tonči Matulić: *Nevjera i vjera u četiri oka. Maske bogova u svjetlu vječne mladosti Božjega lica*, Zagreb, Glas Koncila, 2012, 612 str.

Ante Škember

Predstavljena knjiga sastoji se od pet dijelova: 1. Povijesni kontekst nevjere i vjere u hrvatskome ovčinjaku, 2. Ozračje suvremenog konteksta nevjere i vjere, 3. Kritičko sučeljavanje nevjere i vjere u četiri oka, 4. Nevjero, zadaješ mi muke u četiri oka!, 5. Vjero, ti si pobjeda naša što pobijedi svijet! (1 Iv 5, 4). Ima devetnaest poglavlja, uvod i zaključak i broji 612 stranica. Čitava je knjiga razgovor između nevjere i vjere, tj. kako autor kaže: »misaono-teološko nastojanje intimnog i kritičkog pretresanja nevjere u svjetlu otajstva vjere« (str. 18).

U tom nastojanju »neizbježno je samokritičko preispitivanje naše vjere, tj. tajne živoga i osobnoga Boga u svjetlu kršćanske spoznaje natspoznatljive ljubavi Kristove (usp. Ef 3, 19)«, navodi Matulić u Uvodu svoje knjige (str. 19). Zašto to autor ističe? Zato što ovo vrijeme nije vrijeme samooptužbe. Ovo bi morao biti trenutak dijaloga. Matulićeva knjiga *Nevjera i vjera u četiri oka*, usuđujemo se reći, jest događaj dijaloga. To je knjiga dijalog! U pluralističkom svijetu dijalog zamjenjuje prijetnju, a praštanje osvetu. Znade to dobro Tonči Matulić kada kaže:

»Odvija se (dijalog) tako da smo nevjeru pozvali u goste na čašicu razgovora pa s njom zapodijevamo popodneve razgovore u četiri oka. To ponajprije znači dobronamjeran, dobrohotan i prijateljski odnos i pristup. Zbog toga je nevjera kao gošća uvijek na prvome mjestu, dakle ispred naše vjere. Ali to također znači i iskren, otvoren, kritički i samokritički, a na nekim mjestima čak i beskompromisan govor o obmanama i lažima iznesenim u ime nevjere« (str. 19).

Planet je zaposjednut oprečnim idejama i vjerama. Nevjernici nisu iznimka kao što su nekoć bili. Suvremena apostazija masa nije neki nerazumljiv govor. To je opomena vjernicima da se zamisle i nevjernicima da promisle.

Pitanje je oštro, svakim danom izazovnije: Je li je život bez vjere takav da ne da disati? Ili je atmosfera nevjere – atmosfera oslobođenja?

Ako se vjernici pitaju zašto njihova vjera nije potpuna, i nevjernici se zapitaju zašto nije apsolutna njihova nevjera. Možda se jedni drugima možemo više približiti i bolje se razumjeti nego što i slutimo. Nikad se, možda, u povijesti ljudskoga roda nisu nevjernici toliko bavili Bogom, a vjernici nevjernicima – kao danas.

To je istina koja se iščitava sa svake stranice Matulićeve knjige. Ta istina prilično je shvatljiva. Nevjernici imaju iza sebe podulje povijesno iskustvo. Kako desetljeća promiču tako im biva sve jasnije da se na praznom Božjem grobu teško izgrađuje sreća. Obilaze kao žalosni Nietzsche oko groba ubijenog Boga i sve jače plaću. Praznina duše i praznina svemira nije još nikoga utješila. Ako su željeli svijet bez razloga, dobili su bezrazložan svijet. Ako su htjeli čovjeka bez Božjih tragova, dobili su čovjeka koji se iz heroja ruši u roba, a iz ropstva se lako prelazi u kaos. Sivilo koje pada nakon zalaza sunca prekriva neukusom sav život. Bez Boga je bilo moguće mnogo govoriti, ali je bilo teško sretno živjeti. Nevjernici to sve jače ispovijedaju.

Vjernici opet znadu da su im nevjernici povijesni suputnici. Suputnici u teškoj igri života. Stanuju pod istim krovovima, bave se istim poslovima, muče istim brigama, umiru od istih mikroba. Ljudi bez vjere su – ljudi. Bića duhovna, određena za vječnost kao i vjernici. I sami često uzdišu za tim. Ako ih želimo pronaći, brzo ih nalazimo. Raspon je nevjere danas gotovo nepregledan.

Povijesno – nevjera je začeta s prvim grijehom.

Zemljopisno – nevjera se proširila po svim kontinentima.

Psihologijski – nevjera je ušla u sve vrste duša.

Sociologijski – nevjera je utemeljila nov oblik svijeta. Nevjera nije iznimka ona je »utjelovljena u našoj civilizaciji« i njezin utjecaj raste.

Mnogi dršću nad našim ljudskim rodom budući da gotovo trećina čovječanstva ne osjeća religioznih problema i tajna. I premda su ljudi – sitni pod zvijezdama, stisnuti na Zemlji, puni tjeskobe i straha pred smrću – najvećma skloni vjeri, nevjera ipak prestaje biti iznimkom etničkom i povijesnom. Povijest je sama promijenila boju. Iz podsvijesti i podsavjesti, iz aherontskih ljudskih dubina nešto se pokrenulo i provalilo. Konstelacija svijeta ne sličí onoj od prije tričetiri stoljeća. Rodio se i razrastao »moderan čovjek« i »postmoderan čovjek«, Camusov pobunjen čovjek, s crtama Nietzscheova nadčovjeka, u kojem žive »demoni«, ako smijemo vjerovati Dostojevskom.

Čovjek nevjere ruši bez skrupula sve mitove, legende i bogove. Pokušava to opravdati. Želi sebe objasniti. Mi to moramo čuti i slušati. Čuje to i izvrsno sluša teolog Tonči Matulić koji čita znakove vremena i zato je svoju knjigu *Nevjera i vjera u četiri oka* i podnaslovio s *Maske bogova u svjetlu vječne mladosti Božjega lica*.

Nevjernici sve glasnije iznose uzroke svoje nevjere, sve točnije rišu obrise svoje nove vjere. Autor to nedvojbeno uočava. Njegovoj briljantnoj kritičko-svjedočko-proročkoj analizi i prosudbi taj fenomen ne izmiče. Mudro ga pro-

suđuje u desetom poglavlju pod naslovom *Idoli i vjera u četiri oka* (to su možda i ponajbolje stranice ove svekoliko originalne, slojevite i nezaobilazne knjige, kako za nevjernike, tako i za vjernike). Kada nevjernik na grobu vlastite sreće krikne i prizna da je duboko ranjen i nesretan, Matulić znade da kao vjernici tog nevjernika moramo razumjeti. Nevjera je, naime, na svaki način teret i tajna i čovjeku nevjerniku. Jedva je može uhvatiti u određene linije.

Nalik je nestalnom i nesigurnom fantomu. Skriva se iza predrasuda iz kojih se rađa. Rijetko progovara jasnim riječima. Rijetko se opravdava jasnim razlozima. Nikada se ne tumači do kraja. Željela bi zbrisati svaki misterij i ostaviti duši samo probleme. Ali se i sama ruši u tajnu, koja je tužna i puna prijetnje. Htjela bi nevjera postati poput vjere čovjekovim naravnim, spontanim i nužnim atributom. Želi pokazati kako i njeno korijenje raste iz dubine duha; kako je i sama urasla u svijet nutarnje slobode: kako se razvija u zamahu akcije i potpuno odgovara smislu povijesti.

Tako gotovo u svim oblicima imitira vjeru. Služi se vjerskom frazeologijom – koja za nju postaje pomalo besadržajnom. Govori o savjesti i odgovornosti, o istini i laži, o dobru i zlu, o prolaznom i vječnom, o relativnom i apsolutnom. Odijeva se u strogu dogmatiku, stvara rastezljivu moralku, usvaja stanovit ceremonijal, propagira životni bonton – kao i vjera. Time, dakako, i sami nevjernici dokazuju da su naše zajedničke krvi i duše, da smo iste naravi, jer za istinom uzdišemo. Zato, eto, i možemo s njima razgovarati. Nevjernici žele opravdati nevjeru. Moraju zato reći zašto bježe od glasa savjesti, zašto ne tumače red u svemiru, zašto od sebe odbijaju vječnost?

Zašto ih šokira misao da je Bog tajna? A ne mrmljaju što je sav svijet i svaki atom tajna... Nas uistinu zanima, a što nije tajna? Nije li najveća tajna, kako to da uopće možemo pitati? Nešto shvatiti? Nad nečim se čuditi? Nešto istražiti i nešto doznati? Nije li tajna taj red i zagonetna *harmonia praestabilita* u elementima prirode, u moćima duha? Nije li i shvatljivost svijeta potresna tajna? Što u svijetu nije tajna? Rođenje? Život? Smrt? Dobrota? Ne recite da su to paradoksi. To je tako. Samo se pred svim tim ne zaustavljamo, nošeni površnim i grozničavim životom, kao ni pred pitanjem: kako dišem, kako sumnjam i kako se radujem...?

Ako je Bog tajna – nije Nemoć, nije Nemogućnost, nije Ništa, nije Nepoznanica.

Htjeli bi nevjernici da Bog jedini bude savršeno poznat, potpuno otkriven. Kako bi to bilo moguće? I što bi Bog tada bio? Ne bi li se time svrstao u red stvari i stvorova? Iako Matulićeva knjiga *Nevjera i vjera u četiri oka* ne dokazuje racionalnu Božju opstojnost nego je pretpostavlja i nije zaokupljena ni pročišćavanjem naših slika i predodžaba o Bogu već je zaokupljena raščišćavanjem i raskrinkavanjem ljudskih slika i predodžaba o čovjeku koje su postale posve ravnodušne prema Bogu ili drsko dokazuju da Boga nema, ipak knjiga ponešto govori i o ljudskim predodžabama o Bogu.

Pri tome treba istaknuti da izniman teolog Matulić dobro znade da kada bi bilo kakve slike iz prirode ili duše primjenjivali na Boga, on bi ih sve nužno otresao i digao se visoko iznad njih. Boga možemo pomišljati, a ne možemo ga predočiti. A misao o njemu govori skromno da je Pravrelo Duha i Pramisao svega. Za Boga nema slike u svemiru. Ima samo slika njegova plana, postupka, uređenja, vodstva, zaštite i brige.

U tim slikama prepoznavamo da je i on – nevidljiv – zbiljski nazočan. No, u samo bivstvo Božje ne ulazimo preko elementarnosti niti se uvlačimo kroz kakav prozor svemira. Boga može dirnuti jedino čovjekova osobnost i sloboda, njegova osoba i otvorenost – čovjekova nutrina, jer se tu pronalazi sličnost božanske iskre u čovjekovoj savjesti; sličnost po duhu, koji i u nama prerasta svaku materijalnu zonu, svako vremenito kidanje. Bog se skriva i mora se skrivati u svim slikama ovoga svijeta. Inače bi bio predmetan, nemoćan, promjenljiv i upitan poput svijeta. Stršio bi u lancu bića kao kakva hladna svemirska himalajska glavica. Ali ne bi bio neovisan i potpun, savršen i poželjan, blizak i duboko zazivan ljudskim srcem. I, eto, najljepše je to da nevjernici misle na njega. Govore o njemu. On im je veliko pitanje. I žude za njim, ako ga se ne boje. Otkrivaju ga, čim povjeruju ljubavi. Spontano. U trenutku, kako reče sv. Augustin, da ga samo trebaš poželjeti i s njim si! Ljubav je, naime, njegov autentičan govor. A pred ljubavlju moramo postaviti ne samo kritiku nevjere, nego i kritiku svoje kršćanske vjere. Čim se vjera ogradi u hladan sustav pojmova, kristalnih i kantovski čisto određenih, i naš Bog postaje hladan i omeđen. A on to nije.

Njegovo je carstvo Beskraj, u najpotpunijoj osobnoj slobodi, koju ne možemo zaniijekati jer je svjedočanstvo pred nama. To je svijet. Svijet, ma koliko bio mračan i slab, ma kako neuravnotežen i rascijepan, ma kako zao i grešan, ipak je svijet u kojem se rađa svjetlo, vide se duhovna sunca, osjeća duhovna radost. I to je dovoljno da sve ne proglasimo tamom, očajem i besmisлом. Dostatno da potražimo Praizvor sjaja, čežnje i ushita. Može tkogod živjeti skriven u podrumu (u kakvoj suvremenoj Platonovoj spilji!), ne želeći gledati kroz prozorčić, nego ga još jače prljati i zamračivati, pa zatim vikati da nema ni dana ni sunca. Ako je u našu kozmičku noć došao Netko osunčan svjetlom Istine, Dobrote i Ljubavi, pa nam objavio taj nehvaljeni sjaj i otkrivenje, zašto bismo morali i dalje ostati u podrumu svoje predrasude i svoje tuge?

Naš je Bog – Osoba. Misao, ali plodna. Srce, ali otkriveno. Ljubav, ali darovana. Zato nema neshvatljivosti koja bi ga ništila, neshvatljivo je samo ono što je nemoguće. Ljubav i Istina nisu nemoguće. Moraju postojati prije nego mržnja i neistina. Inače ne bi bilo nikakve razlike između njih. I mi ćemo Boga tražiti upravo tu.

Drugdje ima njegovih tragova, a u Istini i Ljubavi njegov je dah! Tu je on sam, prisutan kao sunce u zraci svjetla kad nas ujutro s radošću budi. Bog je Duh i vidljiv je čistom oku duha.

Čovjek je po sebi najveći demantij nevjere. Oduvijek. Posvuda. Čovjek – *ens religiosum* – koji se svaki dan budi pred novom perspektivom, novim uzdahom, novim željama. Svaki čovjek. Time priznaje u sebi ono što je veće od njega. Što ga pascalovski nadilazi (»Čovjek neizmjereno nadilazi čovjeka!«).

Vjera se rađa na razmeđu čežnje i smrti. Tu se pronalazi Bog. Beskraj i kraj, neizmjereno i ograničeno, krešu u svom sudaru iskru povjerenja u nešto nadljudsko, nadzemačko, natpovijesno. Taj sukob naše želje i nemoći koji priznaju i protivnici, ne rješava nikakav sustav. Čovjek nikad ne može sam po sebi, ni uz pomoć drugih ljudi, smrtnih poput sebe, prerasti iz dvodimenzionalnosti u trodimenzionalnost. Nitko još nije mogao otvoriti put u Besmrtnost nikakvim ljudskim: »Sezame, otvori se!« ni pojedincu ni zajednici, koji se muče zasebno i propinju povijesno. A to je jedino za čim čovjek čežne, govoreći s Nietzscheom da žudi za vječnošću, za dubokom, dubokom vječnošću...

Osim Boga i čovjeka treći razlog naše vjere jest kršćanstvo. Točnije, to je Krist. Protiv monizma kršćani su postavili tri jaka stupa svoga uvjerenja. To su vjerske istine o besmrtnosti, o slobodi volje i o osobnom Bogu. Kant je, znamo, shvatio upravo te »hipoteze« kao postulate, nedokazane i nedokazive postulate »praktičnog« uma.

Kršćanstvo ima stanovit sustav istina. Ne znamo zašto bi to bio grijeh. Kršćanstvo se, naime, ne veže uz propadljivu riječ, niti uz neki nesiguran teološki doumak, budući da je njegov smisao potekao iz Besmrtne Riječi koja jedina opravdava i Božji postupak prema nama ljudima i naše povjerenje prema njemu.

Autor *Nevjere i vjere u četiri oka* ne opravdava zla u našoj kršćanskoj povijesti; zlo je posvuda gdje ima ljudi (pogledati drugo poglavlje *Zločin i vjera u četiri oka* i treće *Mržnja i vjera u četiri oka*) pa i u neposrednoj Božjoj blizini, za što svjedoči Juda...

Matulić ne brani formule i juridičke propise, premda je život ljudske zajednice bez toga jedva zamisliv. Ne brani nikakvih naročitih pobožnosti, niti pledira za strogo određenu duhovnost unutar svoje vjere. Ipak znamo da srce u razgovoru s Bogom traži neke svoje naglaske i izraze. Matulić u ovoj knjizi strasno brani Krista! Krista, kojemu pjeva himnu i čovjekovo srce i povijesno zbivanje.

Jedno je, naime, sigurno – sigurno je da je Krist uvijek donosio Istinu uma, orijentaciju i put volji, puninu života srcu. Vrstan teolog Tonči Matulić uvijek, naime, pa i u ovoj knjizi posebice, ima na umu i u srcu Kristove duboke riječi, jer gladan misli da gladauje kruha, a žedan da žeda za vodom, dok u srži bića gladauju i žedaju za Kristom! Svi – i oni koji vjeruju i oni koji govore da ne vjeruju – žude za Kristom. Žude i čežnu za istinom, pravdom, ljubavlju, mirom i srećom. Zato će, nadamo se, s Matulićem i Kristov sud nad njihovim srcima biti drukčiji nego što to mi ljudi mislimo. U dnu srca mnogi su nevjernici čežnuli za Kristom.

Tko je kriv da njihove oči nisu ugledale njegovo srce i da se njihova nevjera nije prometnula u živu i otvorenu vjeru? Ne će li zato odgovarati mnogi kršćani koji su im Krista predočili više kao Krista nevjere, negoli kao Krista i Boga žive, djelotvorne, spasonosne vjere?

Da biste dobili odgovor na to pitanje pročitajte *Nevjeru i vjeru u četiri oka*. To je knjiga koja pripada teologiji čitanja znakova vremena, tako rijetkoj teologiji na ovim našim prostorima. Knjiga dijagnosticira duhovno stanje ovoga vremena i daje odgovore na mnoga otvorena pitanja. Pisana je akribijom, srcem i umom i samo njemu primjerenom strašću velikog erudita i iznimnog teologa Tončija Matulića.